

SAVEZ UDRUŽENJA-UDRUGA IZBJEGLICA, RASELJENIH LICA I POVRATNIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

- NGO IN SPECIAL CONSULTATIVE STATUS WITH THE ECONOMIC AND SOCIAL COUNCIL OF UNITED NATIONS -

Association des Réfugiés et des Expatriés de Bosnie-Herzégovine Union of Associations for refugees, displaced persons and returnees in Bosnia-Herzegovina
Asociación de Refugiados y Personas Desplazadas de Bosnia y Herzegovina Verbands der Flüchtlinge und Vertriebenen von Bosnien-Herzegowina

ANALI ZA STANJA O ODRŽIVOM POVRATKU NA PROSTORU BOSNE I HERCEGOVINE za 2006 godinu

Januar 2007 godine

◆	UVOD.....	1
◆	I REKONSTRUKCIJA.....	2
◆	II RJEŠAVANJE KOLEKTIVNIH CENTARA.....	15
◆	II RAD I ZAPOŠLJAVANJE.....	16
◆	IV ZDRAVSTVENO OSIGURANJE.....	19
◆	V OBRAZOVANJE.....	22
◆	VI SOCIJALNA POLITIKA.....	25
◆	VII PLATFORMA IZBJEGLICA, RASELJENIH LICA I POVRATNIKA ZA IZBORE 2006 GODINE	27

UVOD

U posljednje vrijeme primjetna su nastojanja međunarodne zajednice da proces povratka prikaže nečim što je u procentu od 99,7 % već završeno. Tako od ukupnog broja izbjeglica 2,2 miliona osoba, koliko ih je bilo u vrijeme potpisivanja mirovnog sporazuma, do danas, prema službenim pokazateljima UNHCR-a, se vratilo 1.025.000. Na osnovu podataka Saveza udruženja-udruga izbjeglica i raseljenih lica u BiH nisu potvrđeni ovi navodi, jer povratak imovine u isto vrijeme ne znači i povratak raseljenih lica na svoja prijeratna mjesta prebivališta. Zato, svi prikupljeni podaci na terenu govore da se kućama vratila tek 1/3 od ukupnog broja izbjeglih i raseljenih građana. Mora se napomenuti da trenutno ne postoji ni jedna institucija koja ima precizne podatke, jer dešavanja na terenu govore da je kretanje stanovništva usmjereno i u doseljavanju i odseljavanju.

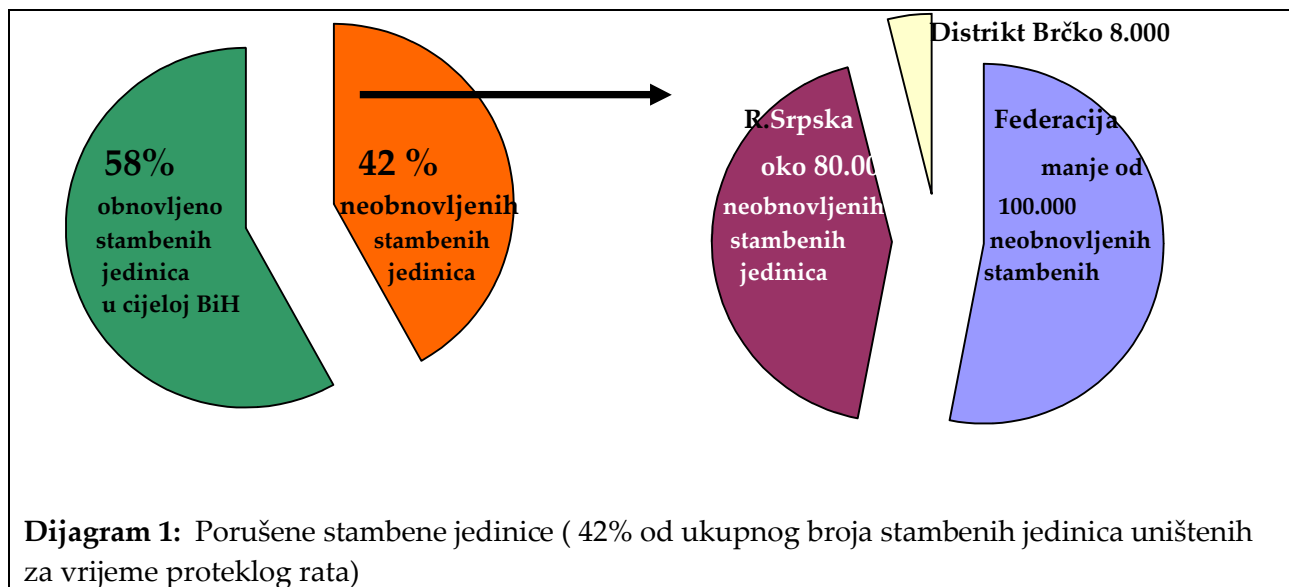
Uzimajući u obzir činjenicu da je 2006 godina protekla u znaku definitivno slabih napora institucija vlasti za rješavanje nagomilanih problema raseljenih lica i povratnika, Savez udruženja-udruga izbjeglica i raseljenih lica u Bosni i Hercegovini, ne stavljaajući kritiku ni na čiji rad, proveo je analizu stanja i na osnovu nje izražava svoju zabrinutost, te zabrinutost onih koji su još uvijek u statusu raseljenih lica ili povratnika. U cjelini gledano, podaci su poražavajući, jer sama činjenica da se tokom postratnog perioda obnovilo 260 388 stambenih jedinica ili svega 58 % ne idu u prilog pozitivnom pomaku i daju znak da je trend obnove stambenog fonda u posljednje dvije godine u opadanju.

Nastavljajući aktivnu ulogu u rješavanju problema održivog povratka, Savez udruženja-udruga izbjeglica i raseljenih lica u Bosni i Hercegovini, umrežen kroz 92 udruženja-udruge u BiH, sumirajući izvorne činjenice prikupljene na terenu sačinio je analizu trenutnog stanja u ovoj oblasti i daje sljedeće podatke:

REKONSTRUKCIJA

Potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma, Bosna i Hercegovina se opredjelila za prioritarnu obnovu dijela stambenog fonda za potrebe povratka raseljenih lica i izbjeglica, ali jedanaest godina kasnije trenutno ima nešto više od 187 000 neobnovljenih kuća i stanova, odnosno 42 % od ukupnog broja stambenih jedinica uništenih za vrijeme proteklog rata.

U Federaciji BiH nalazi se nešto manje od 100 000 tih kuća i stanova, u Republici Srpskoj oko 80 000, a u Brčko Distriktu oko 8 000 stambenih jedinica.

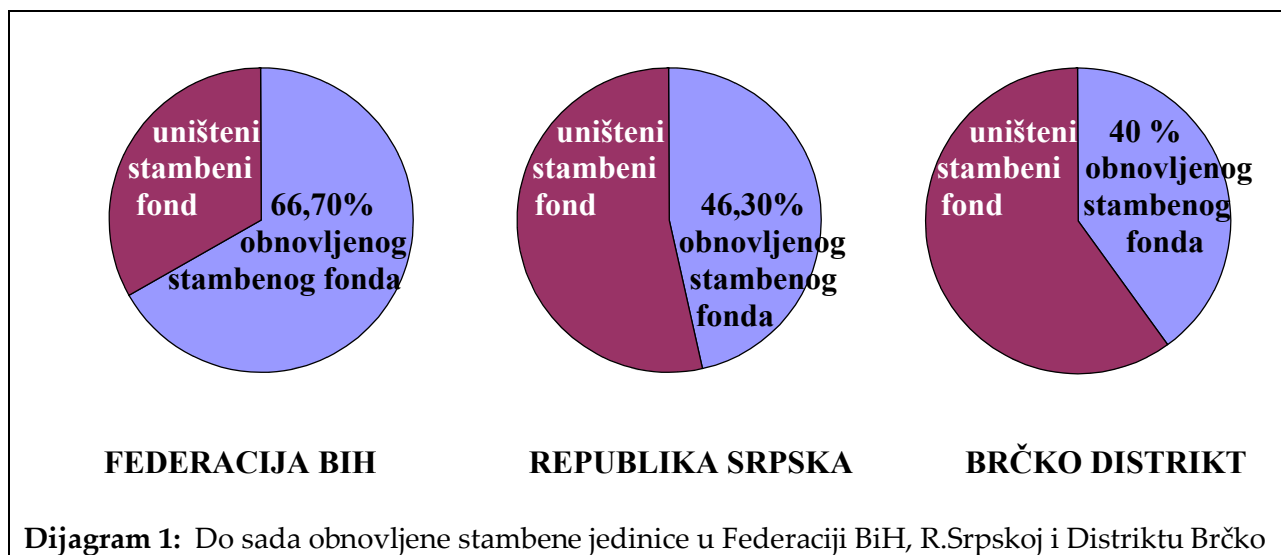

Radi uporednih pokazatelja, krenimo hronološki i podsjetimo se na podatke da je: tokom rata uništeno 451 900 kuća i stanova, odnosno više od trećine prijeratnog stambenog fonda (Federacija BiH 300 800, u Republici Srpskoj 135 660, u Distriktu Brčko 15 360).

Nažalost, uništavanje je nastavljeno nakon prestanka oružanih sukoba, tako da je poslije potpisivanja mirovnog sporazuma devastirano oko 14.000 stambenih jedinica. Statistike generirane na osnovu verifikacije podataka u centralnoj bazi od strane svih općina u BiH ukazuju da je stepen obnovljenosti stambenog fonda dostigao procenat od gotovo 58% (*Dijagram 1.*), sa

oko 260.000 do sada, obnovljenih stambenih jedinica, od kojih je više od dvije trećine rekonstruirano donatorskim sredstvima.

Najviši je stepen obnovljenosti stamebnog fonda u FBiH (66,70%), zatim u Brčko Distriktu BiH (46,30%), a najniže u RS sa stopom obnovljenosti od oko 40%.

Troškovi obnove cjelokupnog preostalog uništenog i oštećenog stambenog fonda prema na terenu iskazanom stepenu oštećenja, po prosječnom koštanju dovođenja stambene jedinice u stanje useljivosti u skladu sa standardima o minimumu stambenih uslova, iziskuju ogromna materijalna sredstva, koja se u ovom momentu djelimično mogu obezbjeđivati i za rekonstrukciju, a stambenih objekata potrebno je čekati još možda cijelu deceniju.

Najviše kuća i stanova, 36 784 ili 88,36% prijeratnog stambenog fonda uništeno je za vrijeme rata u opštini Sarajevo - Novi Grad. U Mostaru je oštećeno 24 348, Travniku 11 295, Derventi 14 465, Prijedoru 12 036, Doboju 10 278, Maglaj 6 488, Ustipračići 1 622, Bratuncu 3 980 , a u Glamoču 1 994 kuće i stana. Takođe izdvajamo Banja Luku, u kojoj je uništeno 652 objekta.

U godinama neposredno poslije rata pa do danas obnovljeno je oko 260 000 stanova, od kojih 170 000 novcem donatora. Učešće međunarodne zajednice odmah poslije rata bilo je gotovo 100% da bi se svake godine u velikom procentu smanjivalo.

Za posljednje dvije godine dramatično smanjenje međunarodne pomoći, međutim učinilo je ovakav pristup neodrživim, usporilo povratak i rekonstrukciju stambenih objekata, pa čak i u pojedinim dijelovima BiH prouzrokovalo da se povratnici vrte na svoja prijeratna mjesta boravka i ponovno iseljavaju .

Uz ovo, posebnu napomenu dajemo podatak da se izvan Bosne i Hercegovine u oko 40 zemalja još uvijek nalazi oko 400 000 izbjeglica iz BiH , od čega je blizu oko 100 000 izbjeglica zainteresovano za povratak. Podatke smo dobili od predstavnika Svjetskog saveza BiH Dijaspore, sa kojim naš Savez ostvaruje kontinuiranu saradnju.

Prema posljednjoj reregistraciji Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH 188.307 osoba u 2005 godini očekuje rekonstrukciju stambenih jedinica. Ako se uzme pokazatelj da je tokom 2005 godine obnovljeno svega 7.370 objekata i da je za obnovu preostalih stambenih jedinica neophodno 700 miliona KM-a, postavlja se pitanje koliko se još dugo treba čekati da beskućnici dobiju svoj krov nad glavom.

Procenat stambenih jedinica koje još uvijek nisu obnovljene, izražen kao broj preostalih st. jedinica za obnovu u odnosu na broj ratom oštećenih i uništenih, na nivou BiH iznosi oko 42%, od čega je gotovo polovina, odnosno oko 44% uništena - stepen oštećenja preko 75%, oko 16% st. jedinica je stepena oštećenja između 45% i 65%, oko 13% stepena oštećenja od 25% do 40%, dok je oko 10% stambenih lakše oštećeno - stepen oštećenosti do 20%. Za preostali broj oštećenih i uništenih stambenih jedinica iskazan u ukupnom broju, nije dostupan stepen oštećenosti.

U analizi Saveza, takođe je naglašeno da odnos Institucija vlasti za rješavanje problema raseljenih osoba i povratnika usporava proces povratka, pa tako primjera radi na području Opštine Foča do sada se vratilo oko 4 300 povratnika. Takođe, loš povratak je i u 13 opština Tuzlanskog kantona, gdje se ukupno vratilo 6.950 povratnika, a za povratak je apliciralo još 5.400. Najveći broj zahtjeva je za područje Mjesne zajednice Lukavac – Tuzla, koje nema obnovljene ni objekte ni infrastrukturu. U tu mjesnu zajednicu vratilo se 950 povratnika, od koji se ponovo iselilo 60, jer nemaju struje, vode, puta, zdravstva i snabdijevanja. Žive u GETIMA, a još uvijek na povratak čega mnogo njih, jer ima 2.930 neobnovljenih kuća.

Vlasti ne čine ništa, niti pomažu, i iz tog razloga povratnici traže da se formira Komisija koja bi ustanovila uslove stanovanja povratnika Srpske nacionalnosti. Prema podacima našeg udruženja za povratak u Tuzlanski kanton diskriminacija se osjeća jer u susjednim mjestima Turije, Devetak i Dobošnica, gdje su stanovnici povratnici Bošnjaci imaju sve uslove za stanovanje. Ista je situacija u selima etnički čistim na području drugih 12 opština TK-a. Nije samo povratnik Srpske nacionalnosti diskrimisan, nego i Hrvatske, a to su područja sela Donje ledenice (Gradačac), Srenja i Gornja Tramošnica i Hrgovi .

Procentualno povratak na području TK-a ostvaren je sa 6,95 % , a za grad Tuzla 5%. Po dinamici povratka do kraja 2006 godine ostaće etničko čisto područje, a ova dva naroda ostaće nacionalne manjine. Nema povratka mlađeg naraštaja, a obnovljena je škola u Donjoj Brijesnici – Rosulje, opština Lukavac sa svega dva učenika. Najveći problem je što se donacije ne dijele pravično, a pogotovu ne prema Novom uputstvu rapodjele, pa pojedini povratnici dobijaju više donacije, prodaju građevinski materijal ili ga odvoze na druga područja (Informacije, prijedlozi i sugestije su izvorne i dostavljene od strane Udruženja za održivi povratak u TK)

Prema podacima Udruženja građana «Struga» Peći - Bosansko Grahovo najveći problemi u rekonstrukciji stambenih jedinica prisutni su u mjesnim zajenicama Crni lug i Peći, međutim poteškoća ima i na cijelom području ove opštine koja je tokom ratnih dejstava imala preko 90 % porušenih objekata. Bez preciznih podataka, a prema procjeni ovog udruženja obnovljeno je tek oko 34 % stabnog fonda. Iako je opština Bosansko Grahovo, prije rata imala 9 250 stanovnika, do sada se prema evidenciji vratilo 3 780, a na povratak prema zaprimljenim zahtjevima čeka još 3 500 stanovnika. Trenutno je u fazi rješavanja 897 zahtjeva za obnovu objekata. Primjedbe su stavljene da povratnici nemaju osnovnih uslova za ostanak, a da Federacija ništa ne čini po tom pitanju.

Prema podacima povratnika iz opštine Glamoč vratilo se oko 5 000 povratnika, od čega izdvajamo da se oko 50 porodica vratilo u 2006 godini. Još ima oko 150 potpuno uništenih stambenih jedinica, što ne predstavlja toliko velik broj i u 2007 godini očekuje se obnova velikog dijela ovih stambenih jedinica.

Prema podacima povratnika u Sanski most vratilo se između 2000/2500 Srba, što bilježi veoma mali postotak u odnosu na prijeratni broj od 25 000 stanovnika. Uglavnom su se vratile starije osobe, i to u sela. Mladi ne žele da se vraćaju, zbog osnovnog razloga, nemogućnosti zaposlenja, pa bilježimo primjer da u organima uprave rade samo tri povratinka. Dodatni problem u ovoj opštini predstavlja i to što je u poslijeratnom periodu uzorpirano 200 Srpskih posjeda, dato Bošnjacima i njihovi prijeratni vlasnici i do dan danas nisu uspjeli da ih vrate.

U Kozarsku Dubicu do sada se vratilo cca 3 000 povratnika. Svi oni imaju neke svoje probleme koji se rješavaju u toku, ali jedan od problema koji još uvijek ne mogu riješiti je krov nad glavom. Imovina građanima istina vraćena je u potpunosti, ukupno 476 stanova i kuća. Uglavnom svi objekti su devastirani i do sada je popravljeno 25% objekata. Građani su se vratili i

u svoje devastirane kuće, i žive u njima, ali uslovi za stanovanje su ispod svakog minimuma. primjera radi, preko 50 porodica je na evidenciji za opravke većih oštećenja krovova., podaci su od strane našeg udruženja HO 21 vijek- Kozarska Dubica.

U Prijedor se vratilo oko 23.000 ljudi. U osnovnim školama ima 1.050 učenika Bošnjaka i Hrvata, a u srednjim školama oko 400. Međutim, ono što želimo istaći, iako je donesen Zakon o lokalnoj upravi i samoupravi, taj zakon se ne poštuje i misaona je imenica dobiti posao u javnim institucijama kao što su opština, pošta, policija, sud, zdravstvo i tako dalje, jer su ta mjesta rezervisana za druge nacionalnosti. Tako da se povratnici opredjeljuju za pokretanje nekog svog privatnog biznisa, najčešće u oblasti poljoprivrede. Planirano je da sa 2006 godinom bude završena elektrifikacija 99 % povratničkih područja. Takođe se problem vodosnadbijevanja naselja na području opštine Prijedor privodi kraj, a u završnoj fazi je i rekonstrukcija škole u Kozarcu i škola u Rizvanovićima. Funkcionalnost Ambulatni su riješene, osim što je ostao problem rekonstrukcije ambulante doma zdravlja u Kozarcu. To je dio poslova koji je u toku. Kuće se obično preuzimaju u vrlo devastiranom stanju i to je trenutno najveći problem. Ima oko devet stotina aplikacija za projekte rekonstrukcije i malih sanacija kuća u prosjeku od oko 3500 maraka po korisniku. Saradnja sa vlastima Republike Srpske je dobra (Podaci su dostavljeni putem Udruženja žena "Donja Puharska - Prijedor)

Opština Bosanski Brod prema izvornim podacima Udruge za povratak , prognanih, izbjeglih i raseljenih građana „Vrata Bosne“ raspolaže podacima da je po popisu stanovništva 1991 godine bilo ukupno 33 962 stanovnika, od čega 13 923 Hrvata, ili 41% , Srba 11 464 ili 33,8 %, Bošnjaka 4 140, ili 12,2 %, Jugoslovena 3 609 odnosno 10,6 %, dok je bilo 826 ostalih ili 2,4 %. Danas u opštini Bosanski Brod ima oko 22 000 stanovnika, od čega se u periodu od 1999

godine do danas vratilo od 300/400 Hrvata ili 3%. Za razliku od prethodnog od 1992 godine do danas Srbi su većinski narodi čine 95% domicilnog stanovništva. Bošnjaka se od 99 godine do danas vratilo od 800 do 1000 građana ili 20%. Kada je u pitanju povratak u 2006 godini opština B. Brod od Republike Srpske dobila 35 donacija za izbjeglice i raseljena lica sva tri naroda i to je implementirano, a za 2007 godinu opština je dobila 27 donacija, također za sva tri naroda. Kao što se vidi dosadašnji povratak izbjeglica i raseljenih lica, posebno Bošnjaka i Hrvata je veoma slab. Nije samo rekonstrukcija jedan od problema, nego je i ekonomski ostanak u pitanju. Udruga «Vrata Bosne» je uvjeren da će ove godine zajedno sa Savezom udruženja-udruga izbjeglica i raseljenih lica u BiH ostvariti veći povratak i obezbijediti uslove za ostanak tih građana.

Status raseljenih osoba na području opštine Velike Kladuše na dan 22.12.2006 godine:

- Podneseno zahtjeva za status raseljene osobe.....1.426
- Kuća je totalno porušeno na području opštine Velika Kladuša.....390
- Obnovljeno kuća na području opštine V.K.....130
- Djelimično obnovljeno porodično stambenih objekata.....53
- Ostalo još za obnovu stambenih objekta.....209

29 porodica stanuje u alternativnom smještaju, koje moraju na ulicu. jer nemaju gdje, a stanuju u tuđem stanu kojeg moraju napustiti. Najviše je raseljenih osoba iz područja Bosanska Boja, Glinica, Bukovlje – Opština Velika Kladuša - pretežno Srpsko živi. Jedan od najvećih problema je nedostatak električne energije u povratničkim naseljima. Opština velika Kladuša 1991 godine brojila je 55.000 stanovnika, dok 2006 godine se procjenjuje da ima 46.000 stanovnika, a 1995 godine je iselilo i izbjeglo 10.000 – 12.000 ljudi u Ameriku i Zapadnu Evropu.

Regionalni odbor za jugoistočnu Bosnu koji obuhvata 8 opština , a to su: Goražde, N. Goražde, Rudo, Višegrad, Han Pijesak, Rogatica, Čajniče i Foča, dostavio je podatke da se na ova područja vratilo ukupno 11. 000 povratnika. Navode primjere da je u selu Zorlaci, opština N. Goražde obnovljeno 10 kuća, a da su se vratle samo 2 povratničke porodice. Za ostale obnovljene kuće pitaju na osnovu kojih kriterija su obnovljene, jer su zatvorene i ne koriste se.

U opštini Foča od prijeratnih 20.790 Bošnjaka , vratilo se oko 4.300 povratnika, od koji najveći broj na područje Tjentišta - oko 130 porodica, dok je u sam grad vraćeno svega 17 povratnika. Najlošiji povratak bilježi MZ Slatina u kojoj je povratak počeo tek ove godine i vratilo se 10 porodica. To je ujedno i najudjeljenija MZ opština Foča, 25 km od centra grada. Problem lošeg povratka u ovoj MZ je loša putna komunikacija i djelimična pokrivenost elektroprenosnom mrežom. Ove godine pojačan povratak zabilježen je u 3 MZ - Kozja Luka, Godijeno i Jošanica. Na cijelom području opštine Foča obnovljene su 2 škole i to u MZ Jeleč u kojoj nema učenika i u MZ Popov most, koju pohađa 22 učenika. Želja za povratkom posebno je izražena u posljednje vrijeme u MZ Slatina, ali zbog loše obnovljenih objekata i već navedenih infrastrukturnih problema ta mikrolokacija biće i u narednom periodu aktuelna. Na području opštine u 3 MZ projekte donira Holandska vlada , a implementira CARE – kancelarija Goražde, kako u obnovi stambenih objekata tako i za održivi povratak putem davanja ekonomske podrške (alati, mašine, sjemena...), sredstava za samozapošljavanje kroz otvaranje privatnih preduzeća (tri porodice su otvorile građevinska preduzeća). Aktivan je i CARITAS finansiran putem Švedske SIDE , kroz dodjelu građevinskog materijala. U planu je otvaranje 4 zemljoradničke zadruge, od čega su za 2 obezbjeđena materijalna sredstva, a za 2 se traže donatori. Povratak je svake godine usporeniji iz razloga neorganizovanosti povratnika, zbog veoma malog broja obnovljenih

objekata i infrastrukture, a poseban problem predstavlja nezaposlenost povratnika (primjer: u Skupštini opštine Foča zaposlena su 2 povratnika i u Osnovnoj školi 1 povratnik).

Selo Jabuka, mjesno područje Ustikoline, dobilo je novu školu, koja nažalost nema ni jednog učenika. Da li je i ovo jedna od promašenih investicija?

Prije rata je stanovništvo Višegrada bilo nacionalno izmiješano, sa većinom Bošnjaka (67%) koji su napustili opštinu 1992 godine. Procjenjuje se da do danas Višegrad ima približno 19.000 stanovnika; približno 12 000 su bosanski Srbi, od kojih su većina raseljena lica iz pregrađa Sarajeva koji su tu došli nakon reintegracije teritorije početkom 1996 godine. U opštini Višegrad po posljednjoj registraciji prijavljeni su 974 porodice od kojih je potvrđena reregistacija za 757 porodica raseljenih ili 2214 raseljenih lica. Alternativni smještaj koristi 536 lica, čija je imovina potpuno uništena, i do danas nije obnovljena. U kolektivnom centru trenutno boravi 28 porodica. Za 74 porodice Ministarstvo raseljenih osoba RS-a plaća individualni zakup. Evidentirani su i 134 porodice koje kroz ostale vidove same snose troškove smještaja. Najveći broj povrataka bilježi se u samom gradu Višegradu, a to je oko 200 porodica i u MZ Međeđa. Prema posljednjim podacima 100 porodica je općinskom timu za odabir korisnika uputilo svoje aplikacije, a one se odnose na mjesna područja Drinsko, Dobrun, Gostilja, Vlahovići, Žlijeb, Klašnjik, Kurtalići, Crni vrh, Jelačići, Barimo, Miloševići i Babin potok. Većina ovih raseljenih osoba žive u Sarajevu, Zenici i Brezi. Životni standardi u Višegradu je veoma nizak. Od povratnika zaposlena su samo 3 lica u opštinskim organima, a ostali isključivo žive baveći se poljoprivredom. Prijedlog je da se kroz otvaranje zemljoradničke zadruge objedine poljoprivredni proizvođači – povratnici i time sebi stvore osnovu za dalji ostanak. Obnovljena je jedna škola na

povratničkoj lokaciji u Međedi, ali zbog nedostatka opreme i nastavnog kadra, roditelji šalju svoju djecu u školu u Goražde ili u Sarajevo.

U opštini Višegrad prema podacima sa terena u početku povratak je tekao spontano, ali je rekonstrukcija stambenih objekata je usporila taj proces. Od ukupno oštećenih 2 250 kuća obnovljeno je oko 550. Obnavljaju se objekti, takođe, koji se ne koriste, kao na primjer selo Kurtalići, obnovljeno je ukupno 15 objekata, a useljeno svega 6- 7 porodica.

Po svemu opština Čajniče je specifično područje, jer do sada nema ni jedan povratnik, a veoma je mali broj i onih koji daju naznaku da bi se željeli vratiti. Slična je i situaciji i u opštini Rudo, gdje su se vratle svega 4 porodice.

Ovi podaci sa područja Jugoistočne Bosne ne trebaju obeshrabrivati sve one koji žele povratak svojoj kući, i iz tog razloga izdvajamo područje na kojima je proces povratka bio daleko uspješniji. To su područja S. Goražde- Kopači, na koje se vratilo 2. 300 povratnika, mjesno područje Međeđe-Višegrad 200 porodica, opština Rogatica- Žepa i Kukavice sa velikim brojem povratnika , Tjentište sa oko 130 povratničkih porodica i grad Goražde u koje se vratilo 1 500 povratnika Srpske nacionalnosti.

Područje Sjeveroistočne Bosne prema podacima našeg Udruženja građana povratnika u Podrinje bilježi pozitivne primjere procesa povratka. U 61 mjesnu zajednicu, opštine Zvornik vratilo se 17,5 hiljada osoba. Najveći procenat povratka bilježi se u selima Križevići, Glumina i Snagovo. Istina, obnovljeno je svega 4 000 objekata, a na obnovu čeka još 5 500. Međutim, i na ovom području simptomatično je da se odabir korisnika donacija vrši na veoma čudan način i

daje prednost onima koji nisu evidentirani kao stalni povratnici. Primjer selo Maričići, obnovljeno je 60 kuća u kojima živi svega 12 porodica. Ostale kuće su zatvorene i komšije povremeno pale svjetlo. Da li se i ovo može podvesti pod kategoriju loših poteza?

Sve ove podatke kroz analizu dali smo radi stvaranja sveukupne slike o procesu povratka u samo jednom segmentu, a to je rekonstrukcija. Jedino šta možemo naglasiti je da se za 2006 godinu od strane Federalnog ministarstva za raseljene osobe i izbjeglice i Ministarstva RS-a trebalo da izdvoji 117.800.390 maraka, od čega 73.884.170 za obnovu kuća povratnika.

Sporazumom o udruživanju sredstava za obnovu kuća i stanova planirano je da u Fond za povratak u 2006 godini Republika Srpska i Federacija izdvoje po 4 miliona maraka, a vlada Distrikta Brčko 650 000 KM, Savjet ministara BiH 850 000 KM i budžet BiH za interventni fond 500 000 KM. Odlukom o rasporedu novca sa računa fonda za povratak BiH koju je 22. juna prošle godine donijela Komisija BiH, raspoloživih 7,5 miliona KM izdvojeno je za obnovu i raspodjeljeno u 30 opština. Među tim opštinama su : Brčko, Maglaj, Jajce, Višegrad, Vareš, Sanski Most, Bos. Krupa, D. Vakuf, Glamoč, Banja luka, Odžak, Mrkonjić grad i dr. Napominjemo daje u ovim opštinama 58. 629 porušenih kuća i stanova.

Najviše novca u okviru ovog programa, odnosno 332.620 KM dobilo je Brčko, a najmanje opština Prozor 148 973 KM. Ovim programom obuhvaćena je i Bos. Krupa u kojoj je uništeno oko 10 000 kuća i kojoj je predviđeno 303 000 KM. U ovoj opštini još uvijek ima 2 416 neobnovljenih objekata. Takođe se mora naglasiti i Projekat SUTRA 3, za koji su obezbjeđena zajednička sredstva Federacije, RS-a, Distrikta Brčko, uz pomoć Evropske komisije i UNDP-a.

U okviru ovog projekta u 2006 godini planirana su područja obnove, a to su Bos. Brod, Srebrenica, Derвента, Drvar, Bos. Grahovo, Šipovo, Vlasenica, Goražde, Travnik i Zvornik.

Nije slučajnost, da pominjemo ova dva značajna projekta obnove i rekonstrukcije, a njihovi rezultati realizacije biće poznati, početkom 2007 godine.

Analizom su posebno obuhvaćena povratnička naselja u kojima ni nakon 11 godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma nije izvršen priključak na elektromrežu, iako su obnovljene stambene jedinice. Podaci su da 3.743 stambene jedinice povratnika u BiH nije priključeno na električnu mrežu, te da je za to potrebno oko 43.303.000 KM. Najviše takvih objekata ima na području Banjalučke regije 1.435, Sarajevske regije 1.168, Tuzle 936 i Mostara 204.

Svi pokazatelji govore da nema precizne evidencije o broju zamjena ili prodaje nekretnina. Ipak alarmantni su podaci da je recimo na području općine Zenica prodato 2.500 stanova i zaključeno 550 ugovora o zamjeni. U opštini Kupres 90% imovine je prodato, a u Mostaru je prodaja stanova premašila cifru od preko 3 000 stambenih jedinica.

Uočljivo je da se u populaciji, posebno tzv. manjinskih povratnika mahom nalaze starije osobe. Sve manji interes za stvarni povratak, sve izraženije nastojanje građana da pronađu mogućnost odlaska u sredine gdje će biti većina po sistemu **«povratak ne na svoje - nego među svoje»**

Zastrašujuća je činjenica, kako je u BiH nastupilo mirnodopsko etničko čišćenje. U prilog tome iznosimo sljedeće primjere:

- ⇒ Od oko 220.000 Hrvata koliko ih je živjelo prije rata na području Republike Srpske danas ih tu živi manje od 15.000, a od 73.000 koliko ih je bilo na području Banjaluke sad ih ima oko 6.500;
- ⇒ Od 39.000, tokom rata, izbjeglih Srba iz Hercegovine do sada se svojim kućama vratilo nekih 9.000;
- ⇒ U Bijeljini, procjenjuju danas u Opštini, živi oko 250.000 stanovnika, od toga je 10 posto Bošnjaka. Prije rata u strukturi stanovništva oni su činili 36,7 odsto;
- ⇒ Od oko 3.000 predratnih Bošnjaka u Bileći danas živi njih pedesetak;
- ⇒ Od 12.000 prijeratnih Hrvata u Kraljevoj Sutjesci danas ih tu živi tek 2.000;
- ⇒ Na području Opštine Modriča prije rata je živjelo 11.670 Bošnjaka. Danas ih je oko 3.000. Hrvata je bilo 10.600, a danas 150;
- ⇒ U Trebinje se vratilo 110 porodica od 5,5 hiljada izbjeglih, koji žive uglavnom u Norveškoj, Švedskoj i Danskoj;
- ⇒ Prema podacima povratničkih udruženja od 82.000 izbjeglih sa područja Tuzlanskog kantona do sada se vratilo njih oko 8.000;
- ⇒ Do 1992. na području župe Plehan, kod Dervente, živjelo je 7.500 Hrvata. Danas ih je tu 320, a tokom zimskih mjeseci upola manje;
- ⇒ U Prijedor se vratilo oko 20.000 Bošnjaka, od 50.000 koliko ih je bilo protjerano;
- ⇒ Na području Opštine Tešanj do 1991. živjelo je oko 6.000 Srba, danas ni pet odsto od tog broja;
- ⇒ U Foču se nije vratilo ni 3.500 od ukupno oko 20.790 predratnih stanovnika bošnjačke nacionalnosti.

Prema analizi Saveza udruženja-udruga izbjeglica i raseljenih lica u BiH, kao i njegovih članica lokalnih udruženja-udruga povratnika povratak se u posljednjoj godini mjerio po opštinama desetinama lica, osoba. Kao i na drugim mjestima i ovdje se ljudi vraćaju gotovo isključivo više od 95 odsto u ruralne dijelove.

RJEŠAVANJE KOLEKTIVNIH CENTARA

Problem usložnjavaju i kolektivni centri u kojima još uvijek živi 2.540 porodica ili oko 7.000 osoba. Kolektivno zbrinjavanje u FBiH organizovano je na 51 lokalitetu na području 24 opštine/općine, a u Republici Srpskoj na 55 lokaliteta u 19 opština/općina. Zabrinjavajuće je da se za rješavanje ovog problema Država BiH preko Državne komisije zadužila kod Evropske Razvojne Banke, te da su sredstva djelimično operativna i da gotovo niti jedan objekat za zbrinjavanje ovih porodica nije napravljen. Početak obnove objekata očekuje se tek u januaru 2007 godine.

Rekonstrukcija porušenih objekata i stvaranje uslova za normalan krov nad glavom nije dovoljno da bi se povratak vršio u smislu ostanka. I drugi faktori kao što su: zapošljavanje, socijalno i zdravstveno osiguranje, školstvo i penziono osiguranje su jedna, a ujedno i najveća kočnica normalnom procesu povratka.

I na kraju, koristeći podatke Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbjeglice, za period od 01.01. do 30. 10. 2006 godine vratilo se u Unsko-Sanski kanton 47, u Tuzlanski kanton 15, u Zeničko-Dobojski 73, u Bosansko-Podrinjski 128, a u Srednjo-Bosanski 18 Srba. U Hercegovačko-Neretvanski vratilo se 157, a u Sarajevski 227 Srba. Na kompletno područje Republike Srpske vratilo se 1743 Bošnjaka i 66 Hrvata. Najviše Bošnjaka, odnosno 705, vratilo se u Srebrenicu, a najviše Hrvatskih povratnika njih 40 vratilo se u Doboj.

RAD I ZAPOŠLJAVANJE

Poslijeratni period u BiH karakteriše visok stepen nezaposlenosti. Posljedice ratnih dejstava (uništene fabrike, izgubljeno tržište, pokidane poslovne veze itd), prati značajna modifikacija tržišta radne snage, što znači manje zapošljavanje u industriji, a više u uslugama, manje zaposlenih u državnim institucijama, a više privatnim ili sve izraženija pojava tzv. samozapošljavanja.

Prema zvaničnim statistikama u Bosni i Hercegovini do februara mjeseca 2006 godine, sa evidencije službi za zapošljavanje bilo je 350.187 nezaposlenih lica. Taj broj je u konstantnom porastu , tako da će podaci krajem 2006 godinu biti još poražavajući. Posebno se mora naglasiti da populacija raseljenih lica i povratnika na području Federacije BiH bilježi samo 1% zaposlenih, te da na mnogim područjima ova kategorija nije posebno evidentirana što predstavlja posebnu potešćku prilikom iskazivanja podataka.

- ❖ Naše analize pokazuju da veliki broj povratnika nije se mogao evidentirati kod Zavoda za zapošljavanje iz razloga promjena ličnih dokumenata iz mjesta odlaska u mjesto povratka. Navodimo primjer Prijedora gdje se prema evidenciji vratilo 12.500 , a Zavodu za zapošljavanje prijavilo se svega 5 600 radno sposobnih stanovnika.

Ocjene sa terena su da najveću prepreku održivom povratku čini nemogućnost ostvarivanja prava na rad. Gotovo cjelokupan broj povratnika je u kategoriji siromašnih. Svuda, bez izuzetka, je prisutna diskriminacija pri zapošljavanju povratnika u opštinama, javnim ustanovama i javnim preduzećima. Ne poštuje se ustavni amandman koji zahtijeva proporcionalnu etničku zastupljenost u svim javnim organima vlasti, uključujući i sudove. Takva

proporcionalna zastupljenost bazira se, pomenutim amandmanom, na popisu iz 1991.godine. U Bosanskom Novom danas živi oko 6.000 Bošnjaka, uglavnom povratnika, a u Organima uprave rade troje, u Sudu jedan i u Prosvjeti dvojica.

U Općini Bosanska Krupa gdje je zabilježen relativno dobar povratak građana srpske nacionalnosti u javnom sektoru zaposlena su samo četiri nebošnjaka. U prosvjeti na području Opštine Foča radi samo jedan Bošnjak i to na mjestu podvornika u jedinoj multietničkoj školi „Sveti Sava“ na Tjentištu, i dva namještenika u opštini Foča, te 7 namještenika u ostalim institucijama.

Savez udruženja-udruga izbjeglica i raseljenih lica u BiH je pokušao metodom slučajnog odabira prikupiti podatke kancelarija Zavoda za zapošljavanje na području 20 opština/općina i na osnovu toga u ovom izvještaju tabelarnim prikazom želi upoznati javnost o stanju nezaposlenosti povratnika u prijeratnim mjestima prebivališta.

Sagledavajući kompletnost i rješavanje problema zapošljavanja raseljenih lica i povratnika Savez je pokrenuo kod Evropske Unije pod nazivom « Zaštita manjinskih povratnika od diskriminacije pri zapošljavanju», kroz koji želi pomoći u transparentnosti rješavanja apliciranjima za pojedina radna mjesta u organima uprave i ostalim javnim institucijama i preduzećima u BiH.

Radi budućeg preciznijeg prikupljanja podataka o evidenciji nezaposlenih lica – povratnika Savez je u pregovorima sa Federalnim zavodom za zapošljavanje i Zavodom Republike Srpske, kroz provođenje projekta «Javno zagovaranje- zapošljavanje stanovništva kroz promovisanje Nove politike – saradnja Vladinog i NGO sektora . Cilj predloženog projekta je

pravilno razgraničenje i precizan popis radno sposobnog stanovništva iz grupacije povratnika, te utvrđivanje tačnog broja nezaposlenih lica.

Takođe će aktivnostima, koje su predviđene od strane Saveza, biti pružena mogućnost ovoj grupaciji stanovništva da se upozna sa osnovnim pravima iz Zakona o radu, objavljenim javnim konkursima, poštivanjem institucije konkursa , a time ostvarivanja osnovnog ljudskog prava, a to je Pravo na rad.

Posebno moramo napomenuti da je Savez podržao i aktivno se uključio u prijedlog Udruženje žena «Donja Puharska» Prijedor za izmjenu Zakona o radu Republike Srpske (član 152., 153., 154. i 155.)

ZDRAVSTVENO OSIGURANJE

Međuentitetski Sporazum o zdravstvenom osiguranju, potpisan između ustanova zdravstvene zaštite u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko Distriktu, riješio je pitanje zdravstvene zaštite povratnika, koji su prilikom povratka u svoje prijeratno prebivalište, promijenili entitet.

Ovaj sporazum, koji je stupio na snagu u decembru 2001. godine, također reguliše postupak korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji BiH, van područja entiteta, odnosno Distrikta, kojem osigurane osobe pripadaju.

Pravo na zdravstvenu zaštitu u skladu sa ovim Sporazumom imaju:

- ❖ osobe koje mijenjaju prebivalište van teritorije entiteta ili Distrikta, ali pod uslovom da su plaćali doprinos kod zdravstvene ustanove kod koje su osigurani, penzioneri, i u slučaju da nadležna ustanova nije izvršila uplatu doprinosa,
- ❖ osobe koje su promijenile prebivalište radi školovanja, studiranja, stručnog usavršavanja, osobe upućene na liječenje u zdravstvenu ustanovu na područje drugog entiteta ili u Brčko Distrikt, a na osnovu uputnice izdate od nadležne ustanove zdravstvenog osiguranja, kojoj osigurana osoba pripada.

Prepreke koje onemogućavaju pristup pojedinaca u ostvarivanju obaveznog zdravstvenog osiguranja su mnogobrojne i pogađaju ne samo povratnike nego i sve kategorije građana.

U Federaciji BiH nezaposlena lica su pri ostvarivanju prava na obavezno zdravstveno osiguranje putem Službi za zapošljavanje limitirana rokovima za prijavljivanje s kojima, uglavnom nisu bili upoznati, te propuštajući rokove gube pravo na obavezno zdravstveno osiguranje. Iako su prava nezaposlenih lica na zdravstvenu zaštitu regulisana Zakonom o zdravstvenom osiguranju koji je jedinstven na području Federacije, mogućnosti ostvarivanja ovog prava su različita od kantona do kantona, pa čak od općine do općine unutar istog kantona.

Svakako je neophodno mjerama ekonomske politike uticati na ujednačavanje uslova za ostvarivanje materijalnih mogućnosti, tako da u svim kantonima nezaposlena lica imaju isti vid zdravstvene zaštite, kao i da sva nezaposlena lica, ukoliko to ne mogu ostvariti po drugom osnovu, mogu imati zdravstvenu zaštitu koja ne bi bila uslovljena kratkim rokovima prijavljivanja u službe za zapošljavanje (većina rokova nije duža od 60 dana).

Prema Izvještaju o radu Službe za zapošljavanje Tuzlanskog kantona u od ukupnog broja nezaposlenih lica, njih 60 posto ostvaruje pravo na obavezno zdravstveno osiguranje dok 40 posto nezaposlenih osoba nije ostvarilo ovo pravo, jer su propustili rokove. To u stvarnosti daje podatak da skoro 30.000 nezaposlenih stanovnika u Tuzlanskom kantonu nije ostvarilo pravo na obavezno zdravstveno osiguranje.

Povratnici nisu pošteđeni neugodnosti kada se prijavljuju službama za zapošljavanje, jer po Zakonu ta kategorija stanovništva se i ne tretira, pa se često primjenjuju neka interna pravila i prijeratni zakoni po kojima se povratnicima daje rok od 15 dana od dana odjave u privremenom mjestu boravka do dana prijave na Zavod za zapošljavanje.

Činjenica je da Zakon o zdravstvenom osiguranju ne poznaje rok od 15 dana, ali u praksi se dešava da se, pri opstrukciji procesa povratka, koriste sva «moguća i nemoguća sredstva». Socijalna sigurnost nezaposlenih lica je očita, a korisnici na sve načine pokušavaju tražiti pomoć.

U Republici Srpskoj je Zakon o zdravstvenom osiguranju mnogo fleksibilniji, bar kada se radi o nezaposlenim licima koja nisu uslovljena rokovima i prijavljivanjem na Zavod za zapošljavanje. Na terenu je uočeno da mnogobrojni povratnici nisu ostvarili pravo na obavezno zdravstveno osiguranje iz više razloga. Jedan od navedenih razloga je čekanje na nove lične karte, što znači da se povratnici još nisu prijavili u mjestu povratka. Takođe, povratnici koji su radili prije rata u bivšoj Jugoslaviji i kojima se penzije isplaćuju u RS isticali su da nisu uspjeli ostvariti pravo na obavezno zdravstveno osiguranje i da ne znaju procedure kojima bi to ostvarili.

Kritike koje su upućene od mnogih korisnika, zdravstvenih radnika, predstavnika međunarodnih i lokalnih nevladinih organizacija, na zakonske rokove u Federaciji, koji ograničavaju ogroman broj građana da ostvare svoje pravo na obavezno zdravstveno osiguranje bi trebale imati za cilj izmjenu postojećeg Zakona u smislu ukidanja rokova. Samo tako će sva nezaposlena lica u BiH imati jednak pristup zdravstvenoj zaštiti, bez diskriminacije. To bi bio prvi korak ka zaustavljanju pogoršanja lošeg zdravstvenog stanja građana Bosne i Hercegovine.

Povratnici, kategorije starih i iznemoglih lica, odnosno penzioneri, zdravstvenu zaštitu ostvaruju po principu «Koliko imaš novčanih sredstava, toliko se liječiš». Iako su potpisani sporazumi između entiteskih fondova za zdravstvo o redovnim uplatama za pružanje zdravstvenih usluga penzionerima, to se neredovno radi. Iz tog razloga obustavlja se ovjeravanje zdravstvenih legitimacija i pravo na liječenje (izražen problem u Kantonu 10).

OBRAZOVANJE

Privremenim sporazumom o zadovoljavanju potreba djece povratnika i dalje se ulažu naponi u radu s učenicima povratnicima i na potpunom provođenju provedaba istog, koji je potpisan još 5. marta 2002. godine. Zahvaljujući naporima Koordinacijskog odbora za provođenje ovog sporazuma, a koji se sastoji od predstavnika koje su imenovala sva ministarstva obrazovanja, znatno veći broj učenika povratnika pohađa škole u mjestu povratka, sve manje učenika se prevozi izvan područja povratka i sve veći broj nastavnika povratnika nalazi zaposlenje.

Oko 15 učenika iz sela Pobude, općina Bratunac pohađa nastavu u obnovljenoj školi. U Izvještaju Koordinacionog odbora o provođenju Privremenoga sporazuma iz 2006. godine navodi se da je, iako je postignut znatan napredak u provođenju ovog dokumenta u smislu postizanja rezultata potrebno je riješiti još nekoliko pitanja, kako bi se stvorili uslovi za potpuno provođenje sporazuma, a time i inkluzivni, nediskriminacijski sastav obrazovanja u kojem semoraju poštivati ljudska prava i kulturni identitet djece u BiH.

U ova pitanja spadaju:

- ⇒ Utvrđivanje rješenja za nacionalnu skupinu predmeta koja se, u skladu navedenog sporazuma, sastoji od maternjeg jezika i književnosti, povijesti, zemljopisa, prirode i društva i vjeronauka, a namjera je da se roditeljima povratnicima pruži mogućnost izbora nastavnog plana i programa;
- ⇒ Nastojanje da se predmeti nacionalne skupine dosljedno izučavaju u onim područjima u kojima je broj učenika povratnika ispod propisanih pedagoških standarda;

⇒ Provođenje zakonskih odredaba, u potpunosti bi izbalansiralo sastav školskih odbora , koji bi odražavao nacionalni sastav stanovništva toga područja, te puno provođenje Kriterija za nazive i simbole škola.

Usprkos intenzivnim pozivima Vijeća za provođenje mira da se riješi ovo pitanje, intervencijama iz Ureda visokoga predstavnika (OHR) i pritiska što ih vrši međunarodna zajednica, još uvijek postoje škole organizovane kao dvije škole pod jednim krovom (primjer škole u Stocu). U mnogim od ovih škola, djeca Bošnjaci i Hrvati, kao i nastavnici koji ih podučavaju, međusobno ne kontaktiraju. Učenici ovakvih škola obično koriste odvojene ulaze, odmore koriste u različito vrijeme, a nastavnici ne koriste iste zbornice.

Mada se situacija, po Kantonima razlikuje, izvjestan pomak učinjen je u Zeničko-dobojskom kantonu gdje su i pravno i administrativno ujedinjene dvije škole organizovane kao dvije škole pod jednim krovom (u Žepču i Novom Šeheru). Još jedan ohrabrujući primjer pruža Gimnazija Mostar, u kojoj je upravo završena druga školska godina (2005./2006) pod ujedinjenom upravom.

U procesu reforme obrazovanja u BiH potrebno je stvoriti takav sastav obrazovanja kojim bi, na svim nivoima, bilo zagarantovano kvalitetno i savremeno obrazovanje, bez političkog uticaja, a dostupno, prihvatljivo i djelotvorno za sve građane BiH.

Još uvijek postoje neriješeni problemi djece posebno u ruralnim sredinama, koja nemaju obezbijeđen prevoz do škola. Često pješake više od 7 Km (selo Branjevo, opština Zvornik 350 učenika), što je svakako činjenica što utiče na bezbjednost najmlađih.

Takođe je još uvijek prisutna činjenica da se djeca školskog uzrasta dijele po etničkom principu, i da imamo praksu otvorene segregacije i apatrhejda. Rade po osnovu dva nastavna programa, uz objašnjenje da je to cilj očuvanja prava na svoju kulturu i jezik. Vlasti i vladajući koalicioni partneri do sada su podržavali takvu praksu u loklanim sredinama . Iz tog razloga smatramo, da novoizabrane vlasti trebaju što hitnije izvršiti potpunu reformu školstva na svim nivoima.

SOCIJALNA POLITIKA

Osnovni cilj svake vlade trebao bi biti stvaranje države blagostanja u kojoj svi građani imaju jednake mogućnosti za ostvarivanje prihoda, pristup resursima, pravima, robama i uslugama, u kojoj su rizici za pad u siromaštvo svedeni na minimum, u kojoj svi imaju jednake šanse za prosperitetnu budućnost.

Bosna i Hercegovina na nivou države nema definisanu socijalnu politiku što uzrokuje velike probleme u funkcionalisanju socijalne zaštite na nižim nivoima vlasti i komplicira uspostavljanje socijalnih programa na nivou BiH.

Osnovni elemenat je borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti, a posebno uspostavljanje modernog sistema socijalne zaštite koji će promovisati zapošljavanje kao najbolju odbranu protiv siromaštva.

Mjere socijalne zaštite siromašnih moraju obezbjeđivati socijalnu zaštitu za koju ne postoje razlike u činjenici da žive u različitim dijelovima zemlje. Dosadašnji programi nisu jedinstveni na nivou BiH i ne obuhvataju kategoriju siromašnih kojih u našoj državi dostigao veliki stepen. Posebna pažnja trebala se posvetiti zaštiti maloljetne djece, koja samo u izuzetnim slučajevima uživaju socijalnu pomoć.

Zbog nedostatka novčanih sredstava potrebno je pružiti pomoć u školovanju djece, posebno porodicama sa troje ili više djece, te obezbjeđivati pomoć samohranim majkama koje su poseban slučaj. To se može obezbjeđivati kroz besplatan prevoz, nabavke školske opreme, stipendije i sl.

U Bosni i Hercegovini vjerovatno niko ne zna koliko se sredstava troši na socijalnu zaštitu, ali prema svim procjenama ukupna izdvajanja kreće su oko 10,4 % BDP-a.

Kompletna analiza Saveza udruženja-udruga izbjeglica i raseljenih lica u BiH iskazala je sveopštu apatiju i sve teže preživljavanje, odsustvo osnovnih elementarnih, egzistencijalnih uslova i obespravljen status populacije prognanika i povratnika, poratno dodatno marginalizirana i ništa manje diskriminirana. To je bio razlog da nakon dugogodišnje agonije i apatijeda su svi prognanici u BiH bez obzira na sve moguće i nemoguće principe podjela jedinstveni i odlučni u izdvajanju pet oblasti života sa identičnim problemima koji su biološko-egzistencijalnog značaja, koji zahtjevaju prioritarno, cjelovito i ubrzano rješavanje, a to su rekonstrukcija, zdravstvo, školstvo, socijalno i penziono osiguranje.

U tom cilju urađena je Platforma izbjeglica, raseljenih lica i povratnika za izbore 2006 godine kao rezultat jedinstvenog i neposredno iskazanog stava prognanika putem održavanja sastanaka na terenu (194 sastanka u periodu maj-juni 2006 godine), i razgovora sa preko 10 700 povratnika u pet Regija u Bosni i Hercegovini. Cjelokupna javnost putem sredstava javnog informisanja je upoznata da je Sporazum ove Platforme ponuđen političkim strankama, sa jasno definisanim ciljevima, problemima i načinu rješavanja tih problema.

Izvorni tekst Platforme IRL i povratnika za Izbore 2006 godine:

PLATFORMA IZBJEGLICA, RASELJENIH LICA I POVRATNIKA ZA IZBORE 2006 GODINE

TRAŽIMO OD POLITIČKIH PARTIJA:

- Realizujte Anex IV, VI, VII i spriječite mirnodopsko etničko čišćenje i time zaustavite decenijsku agoniju (1996-2006) izbjeglica, raseljenih lica i povratnika Bosne i Hercegovine
- Stop korupciji i kriminalu u oblasti rekonstrukcije i obnove stambenih objekata prognanika (na svim nivoima)
- Preuzmite odgovornost za obnovu 40 000 stambenih jedinica za povratnike – beskućnike i izvršite obeštećenje za uništenu imovinu
- 100 000 Izbjeglica, raseljenih lica i povratnika traže pravo na posao, a ne humanitarnu pomoć
- Tražimo odgovornost u implementaciji Ustavnih amandmana o konstitutivnosti naroda
- Donesite jedinstvene Zakone socijalne i zdravstvene zaštite na nivou BiH
- Uvedite Ministarstvo za Dijasporu BiH i promijenite Zakon o državljanstvu
- Dovršite potpunu Reformu obrazovnog sistema u BiH
- Izmijenite izborni Zakon uvođenjem izborne jedinice za Dijasporu

**Prihvatanjem Sporazuma Platforme IRL nadamo se da će stranke koje
participiraju u vlastima u naredne četiri godine
ozbiljno prihvatiti rješavanje ovih problema uz pomoć nevladinog sektora,
Saveza udruženja-udruga izbjeglica i raseljenih lica u BiH i njegovih
članica kao partnera, a ne onih koji su do sada samo evidentirali i
registrovali težak život raseljenih lica i povratnika, kao kategorije koja
postaje pomalo zaboravljena.**